

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
Бондаренко Юлії Анатоліївни

на дисертаційну роботу Поліковські Марини «Особливості розвитку
образного мовлення у молодших школярів зі зниженим зором»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

**Актуальність теми виконаної роботи,
її зв'язок із планами відповідних галузей наук**

Мовленнєвий розвиток – один із важливих чинників пізнання навколишньої дійсності, набуття соціального досвіду та комунікації, становлення особистості дитини. Своєрідність сприймання та обмеженість уявлень у дітей зі зниженим зором негативно відбивається на розвиткові мовлення, розумінні конкретних значень слів та їх переносного значення. Міркування щодо актуальності теми рецензованого дослідження має власне науково-педагогічний вимір і характеризується недостатньою розробленістю даної проблеми в науковій літературі, недосконалістю у цьому аспекті вітчизняної методичної системи, відсутністю практичних посібників з розвитку образного мовлення учнів початкових класів зі зниженим зором.

Слід підкреслити своєчасність рецензованої роботи, в якій дисертантка акцентує увагу на позитивному впливові образного мовлення на: збагачення та конкретизацію уявлень і словникового запасу молодших школярів зі зниженим зором; уміння влучно і правильно використовувати художні засоби в процесі усного і писемного мовлення; співвіднесення чуттєвого і логічного в пізнавальній діяльності, що здійснюється в умовах зорової депривації не лише шляхом безпосередньої взаємодії із навколишнім світом, але й опосередковано через мову та мовлення та наголошує на найважливішій проблемі сьогодення – необхідності створення спеціальних

технологій з розвитку образного мовлення молодших школярів зі зниженим зором.

Виявлені проблеми соціокультурного та науково-педагогічного виміру обумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Особливості розвитку образного мовлення у молодших школярів зі зниженим зором», що знайшло належне обґрунтування, аргументацію і конкретизацію у коректно сформульованих об'єкті, предметі, меті та завданнях.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукової роботи кафедри офтальмопедагогіки та офтальмопсихології факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова «Зміст освіти, форми, методи і засоби фахової підготовки вчителів».

Метою дисертаційного дослідження Поліковські Марина вважає у розробці, обґрунтуванні та перевірці ефективності методики корекційно-педагогічної роботи з розвитку образного мовлення у молодших школярів зі зниженим зором, що досягає через реалізацію чотирьох логічно побудованих і взаємопов'язаних завдань, яким підпорядкована і структура дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів, їх значення для науки й практики

Даючи оцінку найсуттєвішим здобуткам дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне вказати результати, що мають безперечну новизну, а саме такі як: розроблена система критеріїв, показників і рівнів сформованості образного мовлення у учнів початкових класів зі зниженим зором; укладена цілісна характеристика щодо особливостей образного мовлення учнів початкових класів зі зниженим зором; визначення педагогічних умов розвитку досліджуваного явища в освітньо-виховному процесі.

Особливо цінним, на нашу думку, є розроблена й обґрунтована авторська методика корекційно-педагогічної роботи з розвитку образного мовлення дітей молодшого шкільного віку зі зниженим зором.

Результати, отримані автором у процесі наукового пошуку, безперечно мають значення для розвитку вітчизняної науки і практики, що полягає у можливості реалізації розробленої методики корекційно-педагогічної роботи в освітньо-виховному процесі спеціальних закладів освіти для дітей із порушеннями зору та закладів з інклюзивним навчанням, впровадження її в існуючі та нові посібники з навчальної та виховної роботи в спеціальній школі, навчальні і науково-методичні праці для закладів вищої освіти та в системі післядипломної педагогічної освіти спеціальних кадрів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження, його висновків обумовлені теоретико-методологічними позиціями наукового пошуку. Одержані автором наукові результати цілком адекватні суті та конкретним завданням дослідження, досягнуті завдяки системному використанню комплексу взаємопов'язаних дослідницьких методів (теоретичних, емпіричних, математичної статистики).

Достовірність результатів роботи підтверджується широким оприлюдненням й апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних конференціях міжнародного й всеукраїнського рівнів.

Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження опубліковано у 8 публікаціях автора, з них: 4 статті у наукових фахових виданнях України (2 з них включено до категорії В), 1 – у міжнародному періодичному фаховому виданні, 3 – у збірниках матеріалів конференцій.

Результати дослідження упроваджено в освітній процес трьох закладів спеціальної освіти та один заклад вищої освіти, що підтверджено відповідними довідками.

Наукова робота ґрунтується на належній джерельній базі, до складу якої входять наукові та навчально-методичні праці українських і зарубіжних

авторів зі спеціальної педагогіки, спеціальної психології, лінгвістики тощо. У списку використаних джерел 212 найменувань, з яких 8 – іноземними мовами.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Даючи оцінку змісту й завершеності дисертаційної роботи відмітимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу, складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний зміст дисертації викладено на 204 сторінках, з них основного тексту – 167 сторінок.

Слід відзначити вміння автора узагальнювати й систематизувати теоретичний матеріал, що принагідно представлено у першому розділі дисертаційної роботи *«Питання образного мовлення дітей у психолого-педагогічній літературі»*.

Автором здійснено теоретико-методичний аналіз засад розвитку образного мовлення дітей молодшого шкільного віку, висвітлено наукові здобутки з досліджуваної проблеми у галузі тифлопедагогіки, представлено аналіз досліджуваної проблеми через розгляд питань культури мовлення та загальної культури особистості, презентації широкого арсеналу засобів образності мовлення й прийомів роботи щодо його розвитку.

Заслуговує на увагу ґрунтовний аналіз низки досліджень науковців і практиків сучасного й минулого у галузі тифлопедагогіки й тифлопсихології щодо компенсаторної функції мовлення та особливостей його розвитку у дітей із порушеннями зору.

На підтримку й позитивну оцінку в рецензованій роботі заслуговує другий розділ дисертаційної роботи *«Дослідження стану розвитку образного мовлення молодших школярів зі зниженим зором»*, в якому автором описано організацію і методiku констатувального дослідження за трьома етапами

(організаційно-підготовчий, експериментальний, заключний), критерії (когнітивний, творчо-практичний і емоційний) з відповідними показниками, що надало дисертантці основу для вибору широкого арсеналу методів та об'єктивно оцінних діагностичних методик, визначення і характеристики чотирьох рівнів сформованості виразників образності молодших школярів зі зниженим зором (високий, середній, низький, дуже низький).

На схвальну оцінку заслуговує підбір автором діагностичних завдань з урахуванням зорового діагнозу та визначення спеціальних умов проведення дослідницької роботи.

На підґрунті вивчення практичного досвіду Поліковські М. виявлено низку проблем у змісті, організації і методиці роботи з розвитку образного мовлення учнів зі зниженим зором, що негативно позначається на компенсаторній ролі мовлення, пізнавальній діяльності школяра та освітньому процесі в цілому і обумовлює необхідність створення спеціальних технологій розвитку образного мовлення досліджуваної категорії дітей.

Цінним для практики спеціальної освіти є виявлені і описані автором особливості образного мовлення молодших школярів зі зниженим зором та окреслені типові помилки щодо кожного досліджуваного критерію, якими доцільно доповнити наявний перелік специфічних помилок учнів зі зниженим зором початкових класів. Об'єктивність одержаних результатів підтверджується достатньою кількістю респондентів: 143 учні зі зниженим зором 3-4 класів. Виявленні проблеми практики, отримані у ході констатувального етапу дослідження, кількісні і якісні його результати окреслили перспективу організації і проведення формувального етапу дослідження.

На увагу і схвальну оцінку заслуговує третій розділ дисертаційної роботи *«Методика розвитку образного мовлення у дітей молодшого шкільного віку зі зниженим зором»*, в якому автором представлено апробований її зміст і методику та результати формувального етапу дослідження.

У світлі означених проблем автором розроблено методичку роботи з розвитку образного мовлення молодших школярів зі зниженим зором, яка базується на системі дидактичних, лінгводидактичних та спеціальних принципах навчання і виховання та враховує комплексний підхід до розвитку образного мовлення із низкою запропонованих дисертанткою спеціальних вправ і завдань.

Задля досягнення єдиної мети – розвитку образного мовлення молодших школярів зі зниженим зором важливим, на нашу думку, є представлена у цьому розділі варіативність форм роботи для трьох категорій учасників освітнього процесу – педагогічних працівників, учнів зі зниженим зором, батьків дітей.

Відзначимо виділенні автором педагогічні умови та специфічні методи і прийоми розвитку образності мовлення у молодших школярів зі зниженим зором, шляхи організації корекційно-розвиткової роботи у цьому напрямі.

Представлений дисертанткою аналіз результатів формувального етапу дослідження засвідчив ґрунтовність проведеної експериментальної роботи і підтвердив ефективність запропонованої авторської методики, незаперечні потенційні можливості щодо розвитку образності мовлення на різних вікових етапах та необхідність уведення такого виду роботи в корекційні програми з розвитку мовлення осіб з порушеннями зору.

Дисертаційна робота виконана у науковому стилі. Тексту рукопису притаманна цілісність та логічна послідовність. Термінологія дисертаційної роботи є загальноновизнаною. Виконана робота свідчить про достатній рівень теоретичної та методичної підготовки дисертантки і характеризується достатнім рівнем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації

Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертаційного дослідження Поліковські Марини засвідчив їхню повну ідентичність в

частині формулювання мети, об'єкту, предмету, завдань, положень новизни, висновків до розділів, загальних висновків. Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання:

1. У вступі рецензованого дослідження автором розкрито соціокультурний та науково-теоретичний рівні актуальності обраної теми, у цьому контексті доречно було б інтенсифікувати зміст і практичним її рівнем, що сприяло б більш цілісному погляду на порушену проблему.
2. Зміст вступу і першого розділу дисертаційної роботи вважаємо за доцільне посилити аналізом вітчизняної нормативно-правової бази, що сприяло б поглибленню актуалізації та осучасненню представленого дослідження.
3. У п.1.1 першого розділу логічно було б здійснити аналіз науково-методичних праць А. Богуш щодо розвитку образності мовлення, до яких дисертантка неодноразово звертається у наступних розділах кваліфікаційної роботи.
4. У п. 2.1 другого розділу вважаємо за доцільним конкретизацію показників відповідно до виділених автором критеріїв (когнітивного, творчо-практичного й емоційного), що сприяло б цілісному сприйманню й усвідомленню організації експериментальної роботи.
5. У п. 2.2. другого розділу, з метою покращення візуального сприймання пропонованого експериментального матеріалу, потребує однотипність оформлення таблиць і представлення в них інформації за досліджуваними показниками.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Поліковські Маринина тему «Особливості розвитку образного мовлення у молодших школярів зі зниженим зором» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка за спеціальністю 016 – Спеціальна освіта за своїми актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв'язанням проблем, практичним значенням відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), та вимогам пп.9, 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри
спеціальної та інклюзивної освіти
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Ю.А. Бондаренко

